

Н.М. Петріца

(Ужгород)

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ДАВНІХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ІМЕН У ЧЕСЬКИХ ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТКАХ ДОГУСИТСЬКОГО ПЕРІОДУ

Формування чеської антропонімійної системи відбувалося упродовж багатьох століть, має певні етапи свого становлення — від язичницьких імен аж до усталеної, кодифікованої сучасної дволексемної антропонімійної формули.

Чехи, як і всі слов'яни, успадкували антропосистему праслов'янської епохи. Перші чеські писемні пам'ятки фіксують власні особові назви, що складаються з одного імені. У XI–XII ст. однолексемний спосіб ідентифікації особи залишався визначальним, хоча на периферії антропонімійної системи вже були присутні складені особові назви.

Учені переконані, що «формула повного іменування людини знаходилась у прямій залежності від епохи та соціальних відносин»¹. Саме сукупність екстралінгвальних факторів на кожному історичному етапі еволюції людства мала незаперечний вплив на розвиток антропосистеми кожної мови. Нові суспільні відносини змушували людей трансформувати способи ідентифікації відповідно до потреб часу. «Унаслідок зміни структури суспільства та стосунків між його членами важливим стало не тільки називати особу, але й ідентифікувати її, визначити її місце серед інших членів соціуму»².

У XII–XIII ст. у чеському князівстві відбувся ряд соціально-політичних змін, що мали суттєвий вплив на подальший розвиток суспільної організації людності. У ті часи Чехією прокотилася хвиля так званої «внутрішньої та зовнішньої колонізації». У кінці XIII ст. вся територія Чехії була колонізована та інтенсивно використовувалася у господарському плані. Усі ці позамовні фактори, безперечно, мали вплив і на антропонімійну систему. В умовах нових економічних відносин, розвитку приватної власності,

особливо при оформленні ранніх юридичних документів, деталізація особи була необхідною, адже дозволяла уникнути можливої тезкоіменності, а відтак і плутанини господарського характеру.

Найчисельнішу верству найдавніших власних особових назв, зафіксованих писемними пам'ятками XI-XIII ст., становили давні слов'янські імена. Метою нашого дослідження є визначення ідентифікаційного потенціалу давніх слов'янських однолексемних антропонімів, котрі до XIV ст. були домінантним засобом ідентифікації осіб у чеському соціумі.

Найчисельнішу групу однолексемних антропонімів у залучених до аналізу пам'ятках становлять автохтонні слов'янські імена. В XI ст. їх питома вага становить 92 % від загальної кількості однолексемних онімів, а в XIII ст. - 68,35 %. Уживання одного імені (чи то автохтонного слов'янського, чи християнського) в межах конкретного мовленнєвого узусу задовольняло потреби чеського соціуму. Цьому сприяв як відносно багатий репертуар автохтонних слов'янських імен, так і порівняно обмежене комунікативне середовище людей.

У сучасній слов'янській антропоніміці імена, котрі сягають праслов'янської доби, прийнято класифікувати на три групи: 1) імена-композиції; 2) відкомпозиційні скорочення; 3) деапеллятиви (Я.Свобода, С. Роспанд, М.О. Демчук, А.В. Суперанская та ін.). У досліджуваних нами пам'ятках ці різновиди мають такі пропорції: імена-композиції, наприклад: *Břecislav, Svatopluk, Spytihněv, Soběslav* становлять 36,3 %; відкомпозиційні скорочення, наприклад: *Božej, Borek, Ctyr, Jaroš, Mutyně, Radka, Svatava, Smil, Sudek, Václav* — 53 %; деапеллятиви, наприклад: *Hrza, Hoda, Hovora, Hrives, Krok, Mlada, Vracka, Straba, Tetka, Tumna* — 10,7%.

1) Іменам-композиціям у найдавнішій чеській антропонімії належить особливе місце. Виникнення та використання слов'янами композитних імен припадає ще на праслов'янський період, а зародження таких імен бере свій початок ще в праіндоєвропейський період³.

Частина композитів, зафіксованих пам'ятками XI-XIV ст., успадкована чехами з епохи праслов'янської єдності, а деякі утворені вже на чеському мовному ґрунті. Особливість цих імен, на думку Я. Плескалової, полягає в здатності надавати більше інформації про особу за допомогою двох антропооснов, на відміну від, наприклад, імен скорочених, а також у здатності виражати найрізноманітніші мотивації урочистого, піднесеного характеру⁴. Саме тому, на думку дослідниці, їх носіями спочатку була переважно шляхта. С. Роспанд також схильний вважати, що імена-композити виконували соціально-елітарну функцію та були закріплені за іменним репертуаром певних княжих династій до XIII ст.⁵

Відомо, що в основі первісного світогляду домінував культ природи, матерії, а тому, називаючи дітей, слов'яни виражали віру в найрізноманітніші властивості, які набуває дитина під впливом отриманого імені⁶. Напевно тому вибірковість у витворенні імен була не такою суворою щодо лексики чи словотвору антропооснов, як до їхньої семантики⁷. У цьому контексті цікавою видається теорія Ю. Юркенаса. Досліджуючи балтійську та слов'янську антропонімію, вчений дійшов висновку, що в минулому існувала певна система одиниць, яка зіграла особливу роль у процесі формування індоєвропейських мов. Дослідник припускає, що у складі апелятивної лексики були основи, котрі характеризувалися підвищеною здатністю до антропонімізації⁸.

Усі лексеми та виражені ними поняття, ясна річ, стосувалися людини, її філософії та світосприйняття. Синоптична схема лексики, за Ю. Юркенасом, включає три великі семантичні групи основ, котрі вплинули на формування давньої антропонімії:

1. Душа. Світ. Світогляд: а) мислення, мовлення, знання; б) воля; в) релігія, міфологія; г) стосунок до Бога, істот, речей.
2. Людина як розумна істота: а) буття; б) стан; в) зміна стану (процес, рух); г) зв'язок, об'єднання.

3. Людина як суспільна істота: а) рід, плем'я, етнічна група; б) оборона, війна; в) влада, слава; г) сила, міць, багатство⁹.

Враховуючи подану класифікацію, а також специфіку аналізованого нами матеріалу старочеської антропонімії XI-XIV ст., можна виділити найпродуктивніші компоненти чеських композитів.

1. У групі «Душа. Світ. Світогляд» це основи: **chot-:** *Chothebor agaso regis* (1159 CDB-1, 193); **-bog-:** *Bohdal* (1091 CDB-1, 393), *Bogdan* (1088 CDB-1, 380), *Bohumil* (1088 CDB-1, 376), *Boguhual vilicus regisl* (1139 CDB-1, 409); *Boguslaus cum fratre Heinrico* (1197 CDB-1, 331); **-mysl-:** *Przemisl* (1201 CDB-2, 26); **svat-:** *Zuatobor* (1080 CDB-1, 87).

2. У групі «Людина як розумна істота» це основи: **dobr-:** *Dobrouest* (1208 CDB-2, 73), *Dobremil* (1180 CDB-1, 261), *Dobrogost* (1177 CDB-1, 246), *Dobromizl* (1182 CDB-1, 266); **lub-:** *Lubgost* (1088 CDB-1, 381); **-mil-:** *Bohumil* (1088 CDB-1, 376), *Milowan* (1046 CDB-1, 360), *Premil* (1088 CDB-1, 377), *Zežamil* (1046 CDB-1, 360), *Dlugomil* (1187 CDB-1, 440); **jar-:** *Jarozlaw* (1207 CDB-2, 56), *Iarogneu Satcensis* (1167 CDB-1, 412), *Jaromirum, filium Borivoy* (1132 CDB-1, 127); **-lut-:** *Lutobor* (1115 CDB-1, 401), *Lutognew* (1183 CDB-1, 271); **-gněv-:** *Jarognevi prefecti Satcensis* (1160 CDB-1, 196), *Mztigneu* (1148 CDB-1, 163), *Spitigneu filius ducis Boriwoy* (1148 CDB-1, 163), *Zbigneu* (1186 CDB-1, 434); **dal-:** *Dalebora subpincerna* (1177 CDB-1, 247); **-rad-:** *Radoslaus*, (1193 CDB-1, 318), *Nerad* (1070 CDB-1, 365), *Otrad* (1088 CDB-1, 376), *Wsserad* (1046 CDB-1, 360).

3. У групі «Людина як суспільна істота» це основи: **-bor-:** *Bolebor* (1194 CDB-1, 446), *Ratibor* (1188 CDB-1, 204), *Boriwoy ducis* (1132 CDB-1, 405), *Cztibor*, (1185 CDB-1, 278), *Chothebor agaso regis* (1159 CDB-1, 193), *Zuatobor* (1080 CDB-1, 87); **-voj-:** *Boriwoy ducis* (1100 CDB-1, 105), *Bodiwoi* (1187 CDB-1, 440), *Budevoy* (1183 CDB-1, 422), *Platiwoy sutor* (1057 CDB-1, 57), *Rediwoy* (1183 CDB-1, 420); **dom-:** *Domagost* (1088 CDB-1, 378), *Domabor* (1186 CDB-1, 431), *Domamiro* (1207 CDB-2, 55), *Domazlaum* (1145 CDB-1, 146); **strez-:** *Ztrezimir* (1148 CDB-1, 163), *Ztrezivoy de Hlyztina* (1170 CDB-1, 224); **-vlast-**,

Wlastibor (1201 CDB-2, 19); **-slav-:** *Bolezlao duci* (967 CDB-1, 342), *Brachizlao duce famoso* (1043 CDB-1, 351), *Gotezlav* (1177 CDB-1, 247), *Radozlaus* (1091 CDB-1, 393), *Wladislao* (1183 CDB-1, 422), *Welizlao filius Petri* (1148 CDB-1, 163); **-čest-:** *Cztibor* (1185 CDB-1, 278); **-gost-:** *Milgost* (1188 CDB-1, 204) *Dobrogost* (1177 CDB-1, 247); **bole-:** *Bolezlao duci* (967 CDB-1, 342), *Boleradus* (1071 CDB-1, 370); **viac-:** *Vacemil* (1115 CDB-1, 1101); **vše-:** *Vserad* (1046 CDB-1, 360); **sobě-:** *Sobegherd* (1189 CDB-1, 297), *Zobezlai* (1146 CDB-1, 163); **své-:** *Zuebor* (1115 CDB-1, 401).

Однак треба мати на увазі, що частина цих основ, як зазначає Ю. Юркенас, фіксується також у балтійських та германських мовах, що підтверджує їх індоєвропейську давність, зокрема **bar- / -bor-, baud-/-bud-, dab- / dobr-, darg- / drag-, liaub- / l'ub-, mil- / mil-, švit(r)- / svat-, vai- / -voj-, vis- / vše-**.¹⁰ Можна припустити, що побажання, закодоване в компресійній формі імен-комполітів, було пов'язане з відправленням язичницького ритуалу, який супроводжував надання імені дитині. В усякому разі, після прийняття чехами християнства таке побажання було, очевидно, вже проявом архаїки. На користь цього припущення свідчить і той факт, що на старочеському мовному ґрунті комполіти могли утворюватися дещо вільнішим способом. Про механічне поєднання деяких антропооснов у межах комполітів писав Я. Свобода: «Складні імена в досліджуваній нами період виникали шляхом поєднання та перекидання семантично непоєднаних основ, зокрема механічно сполучені основи *-mirь-, -slavь-* ставали, по суті, антропоформантами»¹¹.

Пізніші дослідження словотвору давньої чеської антропонімії дали можливість стверджувати, що поєднання антропооснов у комполіти за певним правилам характерне для імен праслов'янського періоду¹², а вільніше їх поєднання спостерігається в старочеській антропонімії з XII ст.¹³ На думку Я.Плескалової, йдеться про специфічно онімне творення, котре розвинулося в рамках комполітів тоді, коли основокладання вже не задовольняло потреби однолексемної системи ідентифікації осіб¹⁴.

З точки зору семантики такі поєднання нелогічні, однак в антропонімах вони ставали асемантичними та виконували свою ідентифікаційну функцію (*Lstimír, Lutomír*). На основі цього, дослідниця виділяє дві групи композитів: успадковані з праслов'янської мови (вони спиралися на апелятивні словотворчі типи *Dobrogost* – стч. *dobrohost*) та старочеські утворення, що виникли внаслідок поєднання основ без огляду на їх первісну семантику¹⁵.

2) Відкомполитні скорочення. На думку дослідників історичної антропонімії, відкомполитні деривати – це структури пізнішого утворення, порівняно з іменами-комполитами. Важко не погодитись з С.М. Пахомовою, яка вбачає причиною цього явища реакцію антропосистеми на існування внутрішньосімейного одноймення, притаманного язичницькому світогляду: «Однокореневі імена у межах однієї сім'ї супроводжувалися у слов'ян суфіксальною різноманітністю»¹⁶. Я.Плескалова переконана, що в умовах одноймення індивідуалізація особи вимагала достатньо багатого інвентаря формально різних антропонімів¹⁷.

Велика кількість деривативних суфіксів у складі антропонімів значно розширює ідентифікаційні можливості іменника, це явище характерне для слов'янських мов давнього періоду. Скорочення композитів відбувалося кількома способами і, на глибоке переконання Я. Свободи, одноетапно, одночасно з приєднанням гіпокористичних та демінутивних суфіксів¹⁸.

Відкомполитні деривати утворювалися шляхом:

а) творення гіпокористичної основи безафіксним способом з препозитивної частини композита: *Bogg castellanus de chladeschd* (1183 CDB-1, 270), *Hual* (1211 CDB-2, 89), *Vlad* (1177 CDB-1, 247), *Mir* (1177 CDB-1, 247), *Vitus abbas* (1080 CDB-1, 87). Однак у старочеській антропонімії безсуфіксні деривати менш поширені, ніж суфіксальні¹⁹;

б) творення гіпокористичної основи з препозитивної чи постпозитивної частини композита з допомогою суфіксів: **-bog-**: *Bogussa* (1187 CDB-1, 440), *Boguta* (1180 CDB-1, 261); **-bor-**: *Bora* (1115 CDB-1, 398), *Borata* (1186 CDB-1, 431), *Borek* (1148 CDB-1, 161), *Borse* (1188 CDB-1, 204), *Boruta filius*

Wokonis (1195 CDB-1, 446); **-bud-**: *Budan* (1186 CDB-1, 431), *Budata* (1148 CDB-1, 161), *Budek* (1194 CDB-1, 446), *Buden* (1186 CDB-1, 431), *Budis* (1194 CDB-1, 446); **-dobr-**: *Dobrach* (1167 CDB-1, 412), *Dobrech* (1186 CDB-1, 433), *Dobrete* (1167 CDB-1, 413), *Dobrocek* (1132 CDB-1, 406), *Dobros* (1182 CDB-1, 266), *Dobrotag* (1148 CDB-1, 161); **-gost-**: (1177 CDB-1, 247), *Gostata* (1132 CDB-1, 406), *Gostic* (1182 CDB-1, 226), *Gozten* (1173 CDB-1, 237); **-jar-**: *Iarek* presbyter (1197 CDB-1, 331), *Jaros* (1174 CDB-1, 239); **lut-**: *Lutek* (1213 CDB-2, 104), *Luton* (1148 CDB-1, 161), *Lutos* (1088 CDB-1, 385); **-mil-**: *Milic* (1197 CDB-1, 331), *Milik* (1115 CDB-1, 395), *Milk* (1173 CDB-1, 237), *Milon* (1115 CDB-1, 395), *Milota* (1115 CDB-1, 399); **modl-**: *Modlata* (1185 CDB-1, 425), *Modlis cum uxore et filia*, *Milohna* (1132 CDB-1, 130); **-rad-**: *Radac* (1148 CDB-1, 161), *Radata* (1132 CDB-1, 130), *Radek custos* (1057 CDB-1, 58), *Radoma* (1115 CDB-1, 401), *Radosta* (1182 CDB-1, 226), *Radon de Breza* (1182 CDB-1, 226); **-slav-**: *Slawa cum filio Branis* (1148 CDB-1, 163), *Zlauik* (1115 CDB-1, 398), *Slauata* (1185 CDB-1, 278), *Slauko* (1188 CDB-1, 294), *Slauon* archydiaconus (1183 CDB-1, 425).

З огляду на те, що значна кількість композитних основ могли вживатися як у препозиції, так і в постпозиції, іноді важко визначити, з котрого саме компонента композита утворилося скорочене ім'я. Наприклад, в іменах *Budan*, *Budata*, *Budek*, *Buden*, *Budis*, *Budka* основа **-bud-** могла походити від першого компонента імені *Budivoj*, або ж від другої частини імені *Chotěbud*²⁰.

Іншою проблемою в цьому контексті може бути розмежування формально однакових основ відкомполітичних дериватів та відапеліативних антропонімів. Сумнівними випадками є, наприклад, імена *Iarek*, *Jaros*, що могли утворитися або шляхом усічення постпозитивної частини композитів *Iarozlaus*, *Jaromirum*, *Jarogneo* та подальшої суфіксації, або від апеліативів *яръ* «весняний»²¹, пор. чес. *jaro* «весна», чи від ст.-слов. *јаръ* «ярый, гнівний»²². Аналогічно імена *Dobrach*, *Dobros* асоціюються з композитами *Dobromizl*, *Dobrogost*, *Dobremil*, а також із загальноживаним словом *добро*, *добрий*. На

думку М.Л. Худаша, факти звукового збігу скорочених відкомполітних імен з відапеліативними — явище закономірне, адже основи імен-комполітів також походять від апеліативів²³. Ю. Юркенас стверджує, що формальна тотожність окремих одиниць, котрі виникли на базі різних апеліативів, як правило, призводить до процесу конвенгенції.²⁴ У результаті онімізації таких назв втрачається все те, що слугувало ознакою їх розмежування, тобто — семантичні компоненти. Подібні процеси стають причиною зближення та злиття назв в одне ім'я.

Експресивне забарвлення відкомполітних скорочень визначали демінутивні, гіпокористичні та пейоративні суфікси. Такий експресивно забарвлений антропонім, на нашу думку, характеризувався вищим ступенем індивідуалізації. Саме тому скорочені імена поповнювали активний репертуар давніх чеських антропонімів і в XI-XV ст. уживалися: після повного імені для розрізнення тезків; як самостійна назва в документах адміністративного характеру, а з XIV ст. як додаткова назва поряд з особовим іменем²⁵.

3) Дослідники вважають, що деапеліативні імена виникали внаслідок онімізації або, частіше, шляхом перенесення апеліативного означення певного поняття на особу на основі їх взаємних метафоричних або метонімічних зв'язків: *Leb* (1088 CDB-1, 376), *Wlk* (1088 CDB-1, 383), *Drugan* (1148 CDB-1, 161), *Drugos* (1208 CDB-2, 73), *Bratrata* (1186 CDB-1, 426), *Bratrohna* (1100 CDB-1, 105), *Bratron* (1211 CDB-2, 89), *Clusna* (1187 CDB-1, 440), *Cozel* (1088 CDB-1, 382), *Crasota* (1211 CDB-2, 89), *Duda* (1088 CDB-1, 384), *Dunay* (1186 CDB-1, 426), *Qasone* (1182 CDB-1, 266), *Quetata* (1115 CDB-1, 406), *Quetek cocus* (1057 CDB-1, 59), *Mrakota* (1196 CDB-1, 319), *Nadei abbatis de Trebeith* (1160 CDB-1, 196), *Odolen* (1193 CDB-1, 318), *Okresa* (1043 CDB-1, 351), *Ostrata* (1088 CDB-1, 379), *Ozrak* (1046 CDB-1, 360), *Pomnen* (1148 CDB-1, 161), *Pozden* (1182 CDB-1, 266), *Prauota* (1167 CDB-1, 413), *Prestan* (1115 CDB-1, 401), *Prudota* (1115 CDB-1, 396). С.Роспонд відносив їх до неелітарного шару імен з «прізвиськовою» функцією²⁶. Проте

семантика їх основ часто натякає на зв'язки з дохристиянським культом ініціації. Цим обрядом юнака вводили у родові об'єднання, він ставав повноправним членом роду та діставав нове ім'я, закодоване у складному. А іменем, котрого позбавлявся юнак під час обряду ініціації, було саме відапелятивне наймення²⁷. Слушно зауважує І.М. Железняк, що в «давніх особових назвах зливався воедино образ даної людини й образ, закодований у слові. Вони повинні були бути ідентичні»²⁸. Не важко помітити, що деапелятивні імена *Crasota*, *Quetek*, *Prestan*, *Pozden* містять закодовані побажання, характеристики. Вони, по суті, стали застиглою словесною пам'яттю світовідчуження давніх слов'ян²⁹.

Відкомполітивні деривати та відапелятивні імена, зафіксовані в аналізованих пам'ятках, містять чимало словотворчих формантів. Це свідчить про те, що індивідуалізація досягалася не лише відбором лексичних засобів, але й широкою гамою деривативних елементів. У результаті ґрунтовного словотвірного аналізу давніх імен, Я. Плєскалова дійшла висновку, що в XI–XIII ст. для суфіксації імен використовувалося більш, ніж 40 формантів³⁰. Серед досліджуваних антропонімів найвищою продуктивністю відзначалися такі суфікси:

-a: *Preda* (1197 CDB-1, 331), *Bora* (1115 CDB-1, 398), *Bosa* (1088 CDB-1, 376), *Buda* (1057 CDB-1, 59), *Diwa* (1194 CDB-1, 446), *Obida* (1115 CDB-1, 399), *Slawa cum filio Branis* (1148 CDB-1, 163), *Suda de Plizen* (1177 CDB-1, 247), *Zuda* (1195 CDB-1, 446), *Zusa* (1115 CDB-1, 398);

-ec: *Golez* (1186 CDB-1, 431), *Glupez* (1115 CDB-1, 398), *Gwalech arcidianus Pragensis* (1195 CDB-1, 323), *Prauez carpentarius* (1057 CDB-1, 58);

-an: *fabros Began* (1186 CDB-1, 431), *Budan* (1186 CDB-1, 431), *Bucan* (1046 CDB-1, 360), *Drugan* (1148 CDB-1, 161), *piscator Cakan* (1186 CDB-1, 429), *Crizan* (1186 CDB-1, 433), *Radowan* (1148 CDB-1, 157), *Kochan* (1193 CDB-1, 318), *Poztan* (1148 CDB-1, 161);

-ata: *Borata* (1186 CDB-1, 431), *Bosata* (1088 CDB-1, 379), *Bratarata* (1115 CDB-1, 395), *Budata* (1148 CDB-1, 161), *Lubata* (1148 CDB-1, 161), *Cojata*

(1185 CDB-1, 277), *Cstata Olomucensis castellanum* (1174 CDB-1, 239), *Gradata* (1148 CDB-1, 161), *Groznata camerarius* (1183 CDB-1, 270), *Hodata* (1115 CDB-1, 400), *Krzata* (1132 CDB-1, 406), *Lowata* (1186 CDB-1, 432), *Modlata* (1185 CDB-1, 425), *Ostrata* (1186 CDB-1, 437), *Radata* (1132 CDB-1, 130), *Sdata* (1186 CDB-1, 431);

-ota: *Berzota* (1186 CDB-1, 431), *Dragota* (1046 CDB-1, 360), *Milota filius Sdeslai* (1167 CDB-1, 415), *Mladota iudex* (1174 CDB-1, 239), *Mrakota* (1196 CDB-1, 319), *Prauota* (1167 CDB-1, 413), *Predota* (1187 CDB-1, 440), *Radota* (1186 CDB-1, 431), *Slugota* (1088 CDB-1, 376);

-ik: *Benic* (1197 CDB-1, 331), *Vertik* (1132 CDB-1, 406);

-on: *Berzon* (1182 CDB-1, 226), *Bratron* (1182 CDB-1, 266), *Luton* (1148 CDB-1, 161), *Milon* (1148 CDB-1, 161), *Dedon* (1148 CDB-1, 161), *Mladon* (1046 CDB-1, 360), *Radon* (1078 CDB-1, 375), *Slauon archydiaconus* (1183 CDB-1, 425), *Zlaton* (1057 CDB-1, 59);

-os: *Dobros*, (1182 CDB-1, 266), *Iaros subpincerna ducis Boemie* (1195 CDB-1, 446), *Íutros* (1088 CDB-1, 376), *Lutos* (1088 CDB-1, 385), *Míros* (1043 CDB-1, 351), *Perkos* (1175 CDB-1, 243), *Rados* (1132 CDB-1, 130), *Ranos vaccarium* (1186 CDB-1, 430);

-is: *Budis*, (1194 CDB-, 446), *Diuis cubcamerarius* (1187 CDB-1, 440), *Grabis* (1192 CDB-1, 307), *Modlis* (1132 CDB-1, 130);

-ta / uta : *Baranta* (1186 CDB-1, 436), *Boguta*, (1180 CDB-1, 261) *Boruta filius Wokonis* (1195 CDB-1, 446);

-en: *Gosten* (1043 CDB-1, 351), *Kueten* (hlídač) (1088 CDB-1, 385), *Pozden* (1182 CDB-1, 266), *Tessen* (1115 CDB-1, 398);

-k/o: *Bosco* (1174 CDB-1, 239), *Hlavco custos* (1190 CDB-1, 298), *Slauko* (1188 CDB-1, 294), *Vitco filius Vitconis* (1197 CDB-1, 325);

-ek: *Borek* (1148 CDB-1, 161), *Vitek* (1188 CDB-1, 204), *Budek* (1194 CDB-1, 446), *Crinek* (1170 CDB-1, 224), *Celek sutor* (1148 CDB-1, 161), *Drisek* (1183 CDB-1, 271), *Gronek* (1185 CDB-1, 278), *Iarek* (1197 CDB-1, 331), *Mladek* (1043 CDB-1, 351), *Morek* (1169 CDB-1, 218), *Pacek* (1115 CDB-1, 395), *Quetek*

cocus (1057 CDB-1, 59), *Racek* (1194 CDB-1, 446), *Smilek* (1178 CDB-1, 254), *Srinek* (1132 CDB-1, 130), *Vitek comes* (1185 CDB-1, 278), *Zutek* (1182 CDB-1, 226).

Окремої уваги заслуговують імена, утворені префіксальним способом. З точки зору словотвору, у слов'янській ономастиці немає єдиної думки щодо їх класифікації. Деякі вчені розглядають їх як відкомполітні похідні (Т.Мареїі). Я. Свобода аналізує такі імена у розділі «Комполітита», зауважуючи, що частина їх утворилася механічним поєднанням деяких комполітних основ з префіксами (*Nachval, Namisl, Navoj*) або ж усіченням комполітів (*Přislav < Při-by-slav*), а решта – шляхом антропонімізації апеліативів, утворених префіксальним способом (*Bezděk, Potěcha, Podiva*)³¹.

У сучасному чеському словотворі розмежують префіксальний спосіб творення та основоскладання. Виходячи з цього, Я. Плєскалова розрізняє синсемантичні антропоніми, утворені префіксацією (*synsémantická antroponyma*), та автосемантичні, тобто комполіти (*autosémantická antroponyma*)³².

Серед досліджуваних нами імен найбільшою продуктивністю відзначені префікси:

bez-: *Bezdrug* (1046 CDB-1, 360), *Bezded* (1182 CDB-1, 226);

na-: *Naglas* (1043 CDB-1, 351), *Nagrad* (1088 CDB-1, 376);

ne-: *Nedamir* (1186 CDB-1, 432), *Nechat* (1186 CDB-1, 434), *Nelepa* (1186 CDB-1, 431), *Nemir* (1186 CDB-1, 431), *Neostup* (1115 CDB-1, 395), *Neplah* (1209 CDB-2, 80), *Nevhlaz filius Radim* (1220 CDB-2, 193), *Nedan* (1088 CDB-1, 380), *Nerad* (1057 CDB-1, 59), *Nesul* (1046 CDB-1, 360);

o-: *Obida* (1115 CDB-1, 399);

ot-: *Otrad* (1185 CDB-1, 278);

po-: *Podoba* (1132 CDB-1, 406), *Podywa decanus* (1185 CDB-1, 278), *Pomnen*, (1148 CDB-1, 161), *Pozden* (1182 CDB-1, 266), *Poztan* (1148 CDB-1, 161);

pre-: *Premil* (1148 CDB-1, 161), *Premysl* (1185 CDB-1, 282), *Prestan* (1115 CDB-1, 401), *Preuoi* (1174 CDB-1, 239);

pred-: *Predbor*, castellanus de Zaslav (1165 CDB-1, 208), *Predzlaus* (1186 CDB-1, 436), *Predwor* (1185 CDB-1, 277), *Predwoy villicus* (1219 CDB-2, 175).

Аналізований матеріал свідчить, що семантика префіксів модифікує первісне значення апелятива чи антропооснови. Присутність префіксів у давніх слов'янських антропонімах, очевидно, мотивована бажанням висловити в імені закодований образ. Як правило, префікс *ne-* заперечує властивість, виражену в основі слова, а *pře-* посилює інтенсивність ознаки, риси³³. На думку Я. Свободи, в таких іменах зосереджене бажання приховати істинний зміст імені та вберегти його носія від нещаст'я³⁴ [15, с. 103-104; 14, с. 34].

Отже, у XI–XIII ст. існував комплексний інвентар словотворчих формантів, котрий в умовах одноймення забезпечував наростаючі ідентифікаційні потреби суспільства. Про високу індивідуалізаційну здатність слов'янських імен свідчить їх уживання з XIV століття у функції додаткових означень.

---

¹ Зинин С.И. Введение в русскую антропонию / С.И. Зинин. – Ташкент, 1972. – с.24.

² Пахомова С.М. Антропоніміїні засоби вираження родинного зв'язку у слов'ян допрізвищевої епохи / С.М. Пахомова // Науковий вісник УжДУ. – Серія: Філологія. – Ужгород, 1998. – Вип. 3. – С. 20.

³ Pleskalová J. Příspěvek k tvoření staročeských antroponym / J. Pleskalová // *Varia Slavica: sborník příspěvků k 80. narozeninám R. Večerky*. – Praha, 2008. – S. 171.

⁴ Там само. С. 171.

⁵ Роспонт С. Структура и классификация древневосточнославянских антропонимов (имена) / С. Роспонт // *Вопросы языкознания*. – 1965. – № 3. – С. 11.

⁶ Фаріон І.Д. Вплив християнства на український антропонімікон / І.Д. Фаріон // *Християнство й українська мова: матеріали наук. конференції*. – Київ, 2000. – С. 307.

⁷ Желєзняк І.М. Семантичні параметри слов'янських антропонімічних етимонів / І.М. Желєзняк // *Слов'янська ономастика: зб. наук. праць на честь 70-річчя д.ф.н., проф. П.П. Чучки*. – Ужгород, 1998. – С.95.

⁸ Юркенас Ю. Основы балтийской и славянской антропоники / Ю. Юркенас. – Вильнюс. – 2003. – с.47.

⁹ Там само. С. 49.

¹⁰ Там само. С. 162-163.

¹¹ Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení / J. Svoboda. – Praha, 1964. – s.58.

¹² Šlosar D. Substantivní kompozita typu V-(K)-S v češtině / D. Šlosar // *Naše řeč*, 77. – 1994. – S. 149.

¹³ Pleskalová J. Tvoření nejstarších českých osobních jmen / J. Pleskalová. – Brno, 1998. – s. 32–33.

¹⁴ Pleskalová J. Příspěvek k tvoření staročeských antroponym / J. Pleskalová // *Varia Slavica: sborník příspěvků k 80. narozeninám R. Večerky*. – Praha, 2008. – S- 172.

- ¹⁵ Pleskalová J. K některým mechanismům a zákonitostem při kompozici slovanských antroponym / J. Pleskalová // *Słowiańskie composita antroponimiczne* / pod. red. S.Warchoła. – Lublin: Wyd-wo UMCS, 2000. – S. 200.
- ¹⁶ Пахомова С.М. Антропонімійні засоби вираження родинного зв'язку у слов'ян допрізвищевої епохи / С.М. Пахомова // *Науковий вісник УжДУ. – Серія: Філологія. – Ужгород. 1998. – Вип. 3. – С. 21.*
- ¹⁷ Pleskalová J. Tvoření nejstarších českých osobních jmen / J. Pleskalová. – Brno, 1998. – s. 103.
- ¹⁸ Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení / J. Svoboda. – Praha, 1964. – s.106.
- ¹⁹ Там само. С. 107.
- ²⁰ Там само. С. 108.
- ²¹ Трійняк І.І. Словник українських імен / [відп. ред. д.ф.н. І.М. Желєзняк] / І.І. Трійняк. – Київ, 2005. – С.419.
- ²² Юркенас Ю. Основы балтийской и славянской антропонимики /Ю. Юркенас. – Вильнюс. – 2003. – С.64.
- ²³ Худаш М.Л. Явище звукового збігу давніх слов'янських відкомполітичних скорочених особових власних імен або їх основ із загальноживаними словами /М.Л. Худаш // *Мовознавство. – 1990. – № 6. – С. 36.*
- ²⁴ Юркенас Ю. Основы балтийской и славянской антропонимики / Ю. Юркенас. – Вильнюс. – 2003. – С.155–156.
- ²⁵ Pleskalová J. O tzv. parasystemu / J. Pleskalová // *Sborník prací filozofické fakulty Masarykovy univerzity. – 2000. – Č. 48– S. 43.*
- ²⁶ Роспонд С. Структура и классификация древневосточнославянских антропонимов (имена) / С.Роспонд // *Вопросы языкознания. – 1965. – № 3. – С. 11.*
- ²⁷ Медвідь-Пахомова С.М. Екстралінгвальні фактори в контексті розвитку слов'янських антропосистем: навч. посібник / С.М. Медвідь-Пахомова. – Ужгород, 2003. – С.34.
- ²⁸ Желєзняк І.М. Семантичні параметри слов'янських антропонімних етимонів / І.М. Желєзняк // *Слов'янська ономастика: зб. наук. праць на честь 70-річчя д.ф.н., проф. П.П. Чучки. – Ужгород, 1998. – С.95.*
- ²⁹ Фаріон І.Д. Вплив християнства на український антропонімікон /І.Д. Фаріон// *Християнство й українська мова: матеріали наук. конференції. – Київ, 2000. – С. 307*
- ³⁰ Pleskalová J. Tvoření nejstarších českých osobních jmen / J. Pleskalová. – Brno, 1998. – S.101.
- ³¹ Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení / J. Svoboda. – Praha, 1964. – S.99-101.
- ³² Pleskalová J. Tvoření nejstarších českých osobních jmen / J. Pleskalová. – Brno, 1998. – S.33.
- ³³ Pleskalová J. Nejstarší typy českých prefigovaných antroponym /J. Pleskalová // *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. – 1994. – A. 42.– S.55 - 56.*
- ³⁴ Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení / J. Svoboda. – Praha, 1964. – S.103 - 104.

Скорочення

1. **CDB-1** — Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae edidit Hustavus Friedrich. – Tomus I. – Praeae 1904-1907. – 568 s.
2. **CDB-2** — Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae edidit Hustavus Friedrich. – Tomus I. – Praeae 1912. – 574 s.